

Србија се налази у дубокој, не само економској, него и општој друштвеној кризи. До економске кризе није дошло услед глобалног финансијског потреса у САД, напротив, српска економска криза је изворна, само је иста попут гејзира изашла на површину услед наиласка вируса глобалне економске кризе. Тај вирус је разоткрио све неравнотеже у домаћој привреди, структуралне проблеме у којима се она налази, али пре свега све слабости економске политике која је била у функцији до краја 2008. године.

Економска политика Србије се базирала на три премисе: прецењен девизни курс динара, либерализација и прекомерна лична и јавна потрошња.

Прецењен девизни курс динара је поскупљивао домаћи извоз и тиме додатно слабио ионако лоше домаће извозне перформансе, док је истовремено увоз чинио јефтинијим и тиме стимулисао увозне активности. У таквом пословном оквиру, доминирале су и инвестиције у услужни сектор, док су оне у производни сектор биле више случај, него правило. Стога су се продуковале неравнотеже, како унутрашње, везано за однос потрошње и производње и штедње и инвестиција, тако и спољне, које су се најилустративније преламале преко спољнотрговинског и платнобилансног салда.

Пре доласка негативних ефеката светске економске кризе на наше тржиште ширена је прича о стабилном динару који почива на односима понуде и тражње. А тај однос понуде и тражње доминантно је креирала НБС кроз емисију уносних хартија од вредности, које су привлачиле капитал из иностранства, углавном шпекулативни, који би био имобилисан код централне банке, док се реални сектор гушио у неликвидности. Према томе, НБС је директно утицала на дешавања на финансијском тржишту и доприносила у великој мери неоправданом јачању домаће валуте, правдајући све то тржиштем, иза кога су ипак стајале руке централне банке. Тако је креирана бајка “Цар је го”, према којој се политичка и већи део економске елите дивио скупоценом оделу цара, кога у нашем случају игра динар. Онај део економиста који је упозоравао на вештачки надувану вредност домаће валуте проглашаван је у најмању руку аматерима. И онда, када је дошло до скоковитог пада вредности динара, сви су почели указивати на оно што је и одраније била истина, а пред којом је већина затварала очи, а то је да динар нема одело, а камоли неко скупоцено. Другим речима, почело се указивати на прецењеност домаће валуте. Но, и овог пута се оправдање наглог пада вредности динара тражило искључиво у екстерном фактору, односно одливу капитала. А то је само делимична истина. Права суштинска истина јесте да до скоковитог пада динара не би ни дошло да је његова вредност почивала на реалним темељима, односно на конкурентској снази домаће

привреде. Међутим, вредност валуте је одржавана спекулативним активностима на финансијском тржишту, које је стимулисала НБС емитовањем лукративних хартија од вредности, надувала се ботокс системом вредност динара, то је и њен пад, после већег степена неизвесности и погоршања ликвидности на светском тржишту, био драстичнији и указао да тадашња вредност динара није имала реалну подлогу.

У наредном периоду, уз сезонске осцилације, треба рачунати са трендом опадања вредности динара, како би се што више приближио неком равнотежном нивоу, који би осликавао привреду ове земље. Наиме, девизни курс и представља огледало економије једне земље. А како су перформансе српске економије доста лоше, то ни динар не може да јача, него да настави са опадањем. И ту долазимо до још једног парадокса. Поставља се питање како је динар могао да повећава своју вредност у периоду пре светске економске кризе, а после тог периода нагло да депресира, ако су привредне перформансе и тада и сада биле изузетно незадовољавајуће. Кључ одговора се налази управо у неадекватној монетарној политици НБС, с једне стране и неодговорној фискалној политици Владе Србије, с друге стране.

Либерализација тржишта је друга премиса на којој је почивала економска политика Владе Републике Србије. Она је била пребрза и неосмишљена, посебно после деценије изолација и санкција, али и физичког уништења појединих производних капацитета током бомбардовања. Привреду је требало постепено прилагодјавати на слободан тржишни простор. Једноставно, она није била спремна да се носи са много јачим тржишним играчима, нарочито када неки од њих послују у гранама које имају глобални карактер. То се илустративно може приказати преко птице у кавезу. Ако је после дужег боравка у кавезу одједном пустите на отворен простор, она се неће снаћи и угинуће или ће пак поново покушати да се врати у кавез како би преживела. Уместо преко потребног периода адаптације, креатори економске политике су врло брзо по уласку у транзициони период спустили просечну увозну царинску стопу са 14,5% на 4,5%, а укинута су и скоро сва ванцаринска ограничења. Тиме су потписали смртну пресуду за многа предузећа, посебно за текстилну индустрију, која је ионако имала проблема са нелојалном конкуренцијом. Стимулисан је увоз, па и оних производа који се природно могу произвести у нашој земљи, попут неких пољопривредних производа: пасуљ, бели лук, кромпир, црни лук, итд, што је негативно утицало на домаћу пољопривредну производњу. Тиме је и процес либерализације допринео јачању негативног спољнотрговинског и платнобилансног салда.

Заједно, процеси апресијације девизног курса динара и либерализације су поред ширења унутрашњих и спољних неравнотежа, допринели да падне вредност предузећа, која су онда продавана по ценама нижим од оних које су се могле постићи да није усвојен неолиберални концепт економске политике у владама после 2000-те године.

Такође, нека предузећа, иако су имала тржишну перспективу, мерама владе Републике Србије отишла су у стечај и напустила тржишну арену. Тиме је процес приватизације, у недостатку или слабости државних институција, изнедрио процес деиндустријализације, односно гашења појединих предузећа, неких и с намером иако су имала могућности да тржишно преживе. Рачуна се да је на основу прихода од приватизације, дознака наших људи из иностранства и задуживања до краја 2008. године у Србију ушло око 60 милијарди америчких долара (УСД). Међутим, тај прилив је, уместо у развој привреде, највећим делом отишао у потрошњу. И управо је прекомерна текућа потрошња трећи елемент гурања Србије у економску кризу. У свим транзиционим годинама, Србија је трошила више него што је зарађивала. Тако је у 2006. години, потрошња за чак 35% била виша од БДП-а. Док се у озбиљним државама стимулишу штедња и инвестиције, а у циљу побољшања извозних перспектива, подцењује вредност валуте, то се у Србији промовисала потрошња и задуживање ради потрошње већим делом, а валута прецењивала, подстичући увоз, пре свега, робе широке потрошње. Резултати такве економске политике се виде по томе што до 2000. године спољнотрговински дефицит није премашивао 2 милијарде УСД годишње, то је он осетно нарастао на чак 11,9 милијарди УСД у 2008. години. Насупрот Србији, пример озбиљне државе јесте Кина која свесно дужи низ година подцењује девизни курс јуана, како би даље јачала своје извозне позиције. Уз то, Кина је у последње две деценије 85% инвестиција финансира из домаће штедње.

У мају 2009. године Србија је закључила „стенд бај“ аранжман са ММФ-ом, чиме је избегла крах финансијског тржишта и несагледиве негативне последице по реални сектор. Но, сценарио по коме би могли заиграти грчки сиртаки или аргентински танго још увек није избегнут. Само је купљено време да се изврше преко потребне трансформације у друштву, како би на реалним ослонцима даље могли градити економске перспективе земље. А то претпоставља реструктурирање целокупног јавног сектора и јавне администрације, како би се створио ефикаснији и јефтинији државни апарат, а тиме смањили и мито и корупција и олакшао баласт на леђима привреде. Такође, адекватна реформа правосуђа, изградња стабилне и јаке правне инфраструктуре и механизма је неопходан услов за креирање позитивне пословне климе у земљи, без кога нема ни озбиљнијег доласка страних инвеститора на наше тржиште. На жалост, ти процеси за сада иду доста споро и више су козметичке него суштинске природе, што Србију може довести пред још веће изазове у још тежим околностима од данашњих. Утолико пре, јер се држава интензивно задужује, тако да је око 3 пута задуженија него што је била 2000-те године.

Од 2008. године је приметно интензивније задуживање јавног сектора, што указује на слабу привредну динамику и велике буџетске празнине које се крпе из туђих извора финансирања. Тренутно је однос укупног спољног дуга Србије и БДП-а око 76%, док је граница преко које се прелази у зону високе задужености 80%. Но, како се БДП рачуна у текућим ценама, он је инфлаторан и као такав више надуван, што значи да би мерено у

сталним ценама, укупан спољни дуг сигурно премашио 80%.

Оно што је додатно забрињавајуће јесте да влада Републике Србије нема јасну стратегију изласка из кризе. Одлуке и мере се доносе више под принудом и ад хоц, а не консензусом са визијом и дугорочним ефектом. Да је то тако најбоље потврђују два примера. Први се односи на сукоб мишљења између министарства економије и министарства финансија, али и гувернера НБС са Саветовања на Копаонику ове године, када је министар економије заговарао јачање потрошње и у малој тражњи налазио узроке кризе, док су министарка економије и гувернер НБС били против стимулисања потрошње на нереалним основама и за ревитализацију реалног сектора, јер на страни понуде виде главне узроке економске кризе. На жалост, тада је победила концепција која се залагала за јачање потрошње преко одобравања субвенционисаних кеш и потрошачких кредита. Тиме је само краткорочно преко додатног задуживања грађана дата финансијска ињекција трговцима и увозницима, док је мали број произвођача који ће имати макар и мале користи од оваквог начина стимулисања потрошње. Дакле, уместо узрока кризе, лече се симптоми и тиме продубљује привредна агонија Србије. Други пример се односио на супротна мишљења око пореске реформе. С једне стране је министарство економије које је против било каквих суштинских реформи у фискалној политици, а посебно против раста пореза на додату вредност, док је с друге стране министарство финансија, које заговара одређене озбиљније потезе у пореској политици, попут растерећења зарада и повећања ПДВ-а. И опет је то судар двају концепција. Прва се залаже за раст потрошње и њено стимулисање, а друга за њено свођење у реалне оквире и стимулисање производње, а дестимулативно деловање на увозне активности. За сада се не назире каква ће бити коначна одлука по овом питању, али уколико опет превлада концепт који стимулише прекомерну потрошњу, то ће бити сигнал да се у српској економији не изводе никакви суштински заокрети и да аранжман са ММФ-ом неће бити паметно искоришћен.

Дакле, Србија се налази у зони неизвесности и турбуленција, а тај период се даље продужава непостојањем било какве видљиве јасне владине стратегије економског опоравка земље. Колико је ситуација неизвесна, не види се само по одсуству јасне економске политике, него и по конфузији мера и одлука које ће влада предузимати, а што се испољава и на инфлационе токове у земљи. Управо је Влада Републике Србије преко акцизне политике и доношењем одлука о поскупљењу струје, гаса, поштанских и телефонских услуга у протеклом делу године била главни генератор инфлационих тензија. На жалост, и до краја године Влада ће бити главни мотор развоја неизвесности око даљих инфлационих токова, јер се још увек не зна да ли ће бити одобрени нови ценовници за гас и струју и да ли ће доћи до промена у пореској политици. У случају да дође до нових виших ценовника, сасвим сигурно ће и пројектована стопа инфлације чија је горња граница 8% бити премашена.

Премисе економске политике која је Србију увела у кризу

Пише: Саша Ђоговић
уторак, 20 јул 2010 17:53

Но, поред економске кризе, Србија се налази и у дубокој друштвеној кризи, која разара ткиво ове земље. Та друштвена криза продукт је постојеће политичке елите, која је уместо општих на пиједестал ставила појединачне или пак партикуларне интересе. То је довело до промовисања девијантних друштвених појава као што су мито и корупција, док су моралне вредности и одговорност потпуно скрајнути као категорије. Тако се Србија суочава са кризом морала, кризом институција, кризом породице, кризом брака као институције, кризом образовања, кризом културе, кризом медија, чак и кризом цркве, итд.

Да би се кренуло у санирање општедруштвене кризе неопходна је стратегија заокрета на државном нивоу, која би почивала на националном консензусу са јасно одређеним смерницама даљег економског и политичког пута Србије. Без тога, Србија ће пливати са налетима мањих или већих плимних таласа кризе и онда када свет изађе из кризе, при чему ће друштвена криза попримити још шире размере.

(Аутор је магистар економских наука и сарадник ИЗИТ-а)